

KIRGIZ TÜRKÇESİNDE YANSIMALI KELİMELERDEN TÜREYEN BİÇİM YANSIMALI FİİLLER*

Aksaamai OMURALIEVA**

ÖZET

Yansımali kelimeler, dillerin sözcüklerinde ayrıcalıklı bir yer tutar. Türk dilinin de çeşitli yazı dilleri ve diyalektlerindeki onomatopoeialer değişik kapsamlarda bilimsel araştırmalara konu olmuştur. Yansımali fiiller, çevremizdeki canlı cansız varlıkların çıkardıkları sesleri taklit eden veya onların hareketlerini, görünüşlerini tasvir eden kelimelerdir. Yansımali kelimeler, dünyanın bütün dillerinde mevcut olduğu gibi Türk dilinde de azımsanmayacak kadar çoktur. Yansımali kelimeler, sadece edebî ya da konuşma dilinde değil ağızlarında da bolca kullanılmaktadır. Atasözlerinde, deyimlerde, halk hikâyelerinde de çok sayıda kullanılmıştır. Bunun sebebi, yansımali kelimelerin herhangi bir düşünceyi ya da fikri tam ve net vermekte kolaylık sağlıyor olmasıdır. Yansımali kelimelerden türeyen bir de yansımali fiiller vardır. Yansımali fiiller, ses ve biçim (görüntü) yansımali fiiller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ses yansımali fiiller doğadan, hayvanlardan, insanlardan yani canlı ve cansız varlıklardan çıkan seslerden oluşan kelimelerdir. Biçim (görüntü) yansımali kelimeler ise maddelerin görünüşüne ve onların hareketine bağlı yansımali bildirir. Bildiride, Kırgız Türkçesindeki görüntü yansımali fiiller üzerinde durulacak, özellikle görüntü yansımali fiillerin yapılışı ve ekleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, Yansımali Fiiller, Biçim Yansımali Filler.

57

ONOMATOPOEIC VERBS DERIVED FROM ONOMATOPOEIC WORDS IN KIRGHIZ TURKISH

ABSTRACT

Onomatopoeic words have a distinctive place in the vocabulary of languages. These words of several Turkic dialects and literary languages have been studied by different researchers. Onomatopoeic verbs are the words that imitate or define the sounds or visions coming from any living or non-living creatures around us. Onomatopoeic words exist in all the languages and there are a good number of them in Turkish as well. These words are used not only in literary language or spoken language but in dialects widely as well. They are also used in proverbs, in folk tales, and in idioms. This is because they help to convey an idea exactly and comprehensively. There are onomatopoeic verbs derived from onomatopoeic words. They are divided into two categories as sound symbolism and shape symbolism. Sound symbolisms are made from the sounds coming from the nature, animals, people, all living and non-living creatures. Shape symbolisms are made from the shapes or the movements of things. In this paper, verbs of shape symbolisms in Kirghiz Turkish and the suffixes will be studied.

Keywords: Kirghiz Turkish, Onomatopoeic Verbs, Shape Symbolisms.

* Bu makale 15-17 Ekim 2015 tarihleri arasında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesinde düzenlenen VIII. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulmuş bildirinin genişletilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

** Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Uşak – TÜRKİYE, E-posta: akulya_2206@mail.ru.

Yansımali kelimeler, doğadaki canlı ve cansız varlıkların çıkardıkları sesleri hareketleri, görünüşleri taklit ederek tasvir eden kelimelerdir. Yansımali kelimeler, dünyanın bütün dillerinde mevcut olduğu gibi, Türk dilinde de azımsanmayacak kadar çoktur.

“Tabiatta canlı ve cansız bütün varlıklar, dolaylı veya doğrudan bir takım hareketlerin, gürültülerin kaynağı durumundadır. Tabiatın bu hareketliliği ve canlılığı karşısında onu sürekli gözleyen, onun bir üyesi olan ve konuşma yeteneğine sahip olan insan, tatma, koklama, duyma, görme ve dokunma duyularının yardımıyla tabiattaki bu canlılığı ve hareketliliği tarih boyunca adlandırmaya, söz biçimine getirmeye çalışmıştır. Bu sözler ihtiva ettikleri uyumlu ve özellikli seslerden, kurallı yapılarından dolayı insanların daima ilgisi çekmiştir.”¹

“Bir takım seslerin, gürültülerin insanda yarattığı duyuların adlandırmasında, bunların söz biçimine getirilmesinde ana dili, kılavuz olmuş, dilin yapısına yaklaşılarak ses yansımalarına has bir sistem içinde tabiatın elde edilen bu gürültüler, kelimelere dönüştürülerek bu yolla canlı ve renkli anlatımlar sağlamıştır.”²

Yansımali kelimeler, genel olarak Türk dili araştırmalarında pek ilgi çekmeyen konulardan olmuştur. Aynı şekilde Kırgız Türkçesinde de yansımali kelimeler ile ilgili kapsamlı çalışma yok denecek kadar azdır. Kırgız Türkçesinde yansımali kelimeler, ders, gramer kitaplarında ayrı bir konu olarak ele alınmıştır. Hatta Orta Asya Türk lehçelerinin hemen hemen hepsinde yansımali kelimeler ayrı bir bölüm olarak kitaplarda geçmektedir. Kitaplarda yansımali kelimeler morfoloji kısmında yer almaktadır. Çok geniş olmasa da yansımali kelimeler, Kırgızistan’daki okullarda Kırgız dili derslerinde özetli bir şekilde anlatılmakta ve öğretilmektedir.

Kırgızistan’da yansımali kelimelerle ilgili en kapsamlı çalışma 1981 yılında Sarıbay Kudaybergenov tarafından yapılmış ve Kırgızcadaki yansımali kelimeler, fonetik, morfolojik ve semantik açıdan incelemiştir. Diğer Türk lehçelerinde de aynı konu çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır.

Türkiye Türkçesindeki en geniş çalışma Hamza Zülfikâr’a aittir. Yapılan çalışmada, yansımali kelimeler sözlüklerden, metinlerden, ağızlardan derlenip bir araya getirilmiştir. Ardından ise derlenen malzemeyi işleyiş ve gelişme bakımından araştırılmıştır. Yine Türkiye’de 2006 yılında Akartürk Karahan tarafından “*Memlûk- Kıpçak Türkçesi Sözcükleri: Yansıma Fiiller Üzerine Bir İnceleme*” adlı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada, Memlûk- Kıpçak Türkçesindeki yansımali fiiller ele alınıp tarihî-modern dil karşılaştırması yöntemiyle yapısal ve tematik incelemesi yapılmıştır.³

Kazakçada yansımali kelimelerle ilgili diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi, sayılı çalışmalar vardır. Bunlardan birisini Sarıbayev yapmıştır. Bu çalışmada yansımali kelimeler, ünlemlerle beraber ele alınıp onların ilişkisi, farklılıkları incelenmiştir. Bir başka çalışma ise İskakov’a aittir. İskakov’un yaptığı çalışmada daha çok ses özellikleri ele alınmıştır.

Türkçedeki yansımali kelimeler son zamanlarda da sık sık ele alınıp çeşitli konularda tezler yapılmaktadır. Atatürk Üniversitesinde yapılmış olan “*Yansılama ve Almanca-Türkçe Ses Yansımali Sözcükler*” başlıklı yüksek lisans tezi, Dursun Balkaya tarafından 1996 yılında hazırlanmıştır. Tezde öncelikle “onomatopoeia” kavramı üzerinde durulmuş ve bu tür kelimelerin ünlem, sesli jestler ve ses semboliliği arasındaki farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Giriş bölümünde adı geçen terimin ne zaman ilk ortaya çıktığı hakkında bilgi verilmiştir. Diğer bölümlerde ise yansımali sözcüklerin ne zaman ve hangi durumda yansıma olabilecekleri hakkında

¹ Hamza Zülfikâr, *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler (İnceleme-Sözlük)*, TDK Yayınları: 628, Ankara 1995, s. 1.

² Hamza Zülfikâr, *age.*, s. 1.

³ Akartürk Karahan, “*Memlûk- Kıpçak Türkçesi Sözcükleri: Yansıma Fiiller Üzerine Bir İnceleme*”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S: 20, 2006/Güz, s. 105-124.

bahsedilmiştir. Tezin sonunda bir de sözlük kısmı bulunmaktadır. Sözlük bölümünde ise Almanca ve Türkçede ortaya konulan ölçülerde onomatopietik sayılabilecek sözcüklerin derlemesi sunulmuştur.⁴

Erciyes Üniversitesinde yapılan “*Kazak Türkçesinde Yansımali Yoluyla Orataya Çıkan Söz Varlığı*” adlı yüksek lisans tezi, 2013 yılında Dilek Karakaş tarafından hazırlanmıştır. Tezde, yansımali kelimeler, farklı açılardan ele alınıp incelenmiştir. Daha sonra Kazakçadaki yansımali yoluyla ortaya çıkan sözvarlığı sözlük haline getirilmiştir. Ardından sözlükteki kelimeler, ses, yapı, anlam, görev bakımından incelenip özellikleri ve ekleri hakkında bilgiler verilmiştir.⁵

Kafkas Üniversitesinde 2011 yılında Fettah Karahan tarafından hazırlanan “*Çağdaş Türk Lehçelerinde Yansımali Kelimeler*” adlı bir yüksek lisans tezi daha yapılmıştır. Bu tezde, genel olarak Çağdaş Türk lehçelerinde ortak olan yansımali kelimeler derlenip daha sonra bu lehçelerin birbirine olan yakınlığı, ortaklığı hakkında bilgi verilmiştir. Bunun dışında lehçelerdeki yansımali kelimeler o lehçeye ait sözlüklerden, destan ve başka metinlerden taranarak elde edilmiş ve ortak olanlar ayrı bir bölümde gösterilmiştir.⁶

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Kırgızcada yansımali kelimeler, çok çalışılan bir konu olmamıştır. Ancak yansımali kelimeler, dil araştırmalarında giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bu bildiri, esas olarak Sarıbay Kudaybergenov’un “*Kırgız Tilinde Elestüü Etişter*” adlı çalışmasına dayanarak hazırlanmıştır.⁷ Yansımali kelimelerle ilgili Kırgızcada ders kitaplarında morfoloji bölümünde çok geniş olmasa da genel bilgiler verilmektedir.

Kırgız Türkçesinde yansımali kelimeler, diğer Türk lehçelerinde olduğu gibi bolca kullanılmaktadır. Hem edebî dilde hem de ağızlarda geniş bir şekilde kullanılan bu tür kelimeler, dilimize açıklık, netlik, canlılık katmakta ve diğer sözler gibi iletişim kurmakta kolaylık sağlamaktadır.

Kırgızcada yansımali kelimeler üçe ayrılmaktadır:

1. Ses yansımali kelimeler
2. Biçim (görüntü) yansımali kelimeler.
3. Duyu yansımali kelimeler.

Canlı ve cansız varlıklardan çıkan sesi taklit eden kelimeler *ses yansımali* kelimelerdir.⁸ Yani bu tür kelimeler, insanın konuşmasından, gülmesinden, bağırmasından, ağlamasından veya hayvanlardan, kuşlardan, çıkan sesleri bir de doğadan (şimşek çakması, gök gürültüsü, suyun akışı vb.) çıkan sesleri taklit eden kelimelerdir.

- *Maa maa degen koydun ünü uguldu* (Meleyen koyunun sesi duyuldu)⁹

Nesnelerin dış görünüşünü veya onların hareketlerini tasvir eden kelimeler ise *biçim (görüntü) yansımali* kelimelerdir.¹⁰ Biçim yansımali kelimeler, her ne kadar ses yansımali kelimelere benzese de ikisi arasında bir farklılık bulunmaktadır. Ses yansımali kelimeler, işitme yoluyla ortaya

⁴ Dursun Balkaya, **Yansımali ve Almanca-Türkçe Ses Yansımali Sözcükler**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996.

⁵ Dilek Karakaş, **Kazak Türkçesinde Yansımali Yoluyla Orataya Çıkan Söz Varlığı**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2013.

⁶ Fettah Karahan, **Çağdaş Türk Lehçelerinde Yansımali Kelimeler**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars 2011.

⁷ Sarıbay Kudaybergenov, **Kırgız Tilinde Elestüü Etişter**, Frunze 1981.

⁸ S. Davletov, S. Kudaybergenov, **Azırkı Kırgız Tili, Morfolofiya**, Frunze 1980, s. 205.

⁹ S. Davletov, C. Mukambaev, S. Turusbekov, **Kırgız Tilinin Grammatikası**, Frunze 1982, s. 220.

¹⁰ S. Davletov, S. Kudaybergenov, **age.**, s. 205.

çıkıp çevremizdeki işitilen herhangi bir sesi yaklaşık olarak taklit etmektedir. Biçim yansımali kelimeler ise tamamen görme yoluyla ortaya çıkan ve gerçekte göze gözüken herhangi bir hareketin, görünüşün tasvirini yapan kelimelerdir. Başka bir deyişle biçim yansımali kelimeler, hareketi ya da görünüşü olduğu gibi tasvir etmektedir.¹¹

- *Alistan ot cilt etti.* (Uzak ateş parladı.)¹²

Duyu yansımali kelimeler, kulak ile duyduğumuz veya gözümüz ile gördüğümüz nesnelere değil insanın tatma, koklama ve dokunma duyularıyla ortaya çıkan kelimelerdir. Bu yansıma kelimeler, Kırgız Türkçesinde *duyu yansımali kelmeler* olarak adlandırılmaktadır. Türk dilinde duyu yansımali kelimeler oldukça az kullanılmaktadır.¹³

- *Baş söğünö çeyin büt denesş sizdap turdu.* (Kafa kemiklerine varıncaya kadar her yanı sızlıyordu.)¹⁴

Kırgız Türkçesindeki yansımali kelimeler, basit ve birleşik olarak da ikiye ayrılmaktadır. Basit yansımali kelimeler bir kelimedenden yapılmakta ve her zaman kendisinden sonra *et-* ve *de-* yardımcı fiilleriyle yapılmaktadır. Birleşik yansımali kelimeler iki veya daha fazla sözcüklerden yapılan yansımali kelimelerdir. Bu tür kelimeler dilimizde, daha çok ikilemeler şeklinde kullanılmaktadır.

Bütün dünya dillerinde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de yansımali kelimelerden türeyen bir de yansımali fiiller vardır. Yansımali fiiller, ses ve biçim yansımali fiiller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Buarada bizim değineceğimiz konu, biçim yansımali kelimelerdir. Biçim yansımali fiiller, kökeni yansımali kelimelerden, isim veya fiillerden bir de etimolojisi belirsiz köklerden türeyen fiillerdir. Bununla ilgili ilerleyen kısımlarda bahsedeceğiz. Biçim yansımali fiiller, bu konuda Kırgızcada, Sarıbay Kudaybergenov küçük ama kapsamlı bir çalışma hazırlamıştır. Kudaybergenov, bu çalışmasında biçim yansımali fiillerin morfolojik özelliklerini, yapımı ve ekleri derin bir şekilde araştırmıştır.

Biçim yansımali fiilleri oluşturan ekler üçe ayrılır:

1. Kelimenin Kökü İsim ve Fiillerden Oluşan Biçim Yansımali Fiiller

Bu tür biçim yansımali fiillerin kökü isim veya fiilden türemektedir.

dümüröy-: Kararmak, kararmış durumda olmak anlamlarını vermektedir. Bu fiil, “dümür” kelimesinden gelmektedir. “dümür” kelimesi, yanmış bir şeyin kararmış kökü anlamındadır.¹⁵

döñköy-: Çıkıntı halde olmak anlamını vermektedir. Bu biçim yansımali fiilin kökü, “döñ” kelimesidir. “Döñ” kelimesi tepecik demektir.¹⁶

tikçiy-: Dik durmak, bir şeyin dik halde olması. “Tik” kökünden oluşan bir biçim yansıma fiildir. “Tik” kelimesi, dik, düz anlamlarını vermektedir.¹⁷

¹¹ T. Sıdıkov, B. Sagınbaeva, *Kırgız Cana Türk Salıştırma Grammatikasının Negizderi*, Bişkek 2010, s. 271.

¹² S. Davletov, C. Mukambaev, S. Turusbekov, *age.*, s. 220.

¹³ T. Sıdıkov, B. Sagınbaeva, *age.*, s. 277.

¹⁴ T. Sıdıkov, B. Sagınbaeva, *age.*, s. 278.

¹⁵ Abdildacan Akmatalliev, İbrahim Abduvaliev, *Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sөzdügü*, Avrasya Press, Bişkek 2011, s. 444.

¹⁶ Abdildacan Akmatalliev, İbrahim Abduvaliev, *age.*, s. 436.

¹⁷ Abdildacan Akmatalliev, İbrahim Abduvaliev, *age.*, s. 546.

seksey-: Dağınmık, düzensiz halde olmak (saç, yün için). Bu kelimenin kökünü Kudaybergenov, Türkçedeki sek- (zıplamak) fiilinden geldiğini söylemiştir.¹⁸

2. Kelimenin Kökü Ses Yansımalarından Oluşan Biçim Yansımali Fiiller

Bu tür biçim yansımali kelimeler, ses yansımalarından tüeyen öiçim yansımali fiillerdir. Örneklerle destekleyecek olursak;

balçay-: Geniş, yana doğru yayılmış halde olmak. Bu kelimenin kökü, “balç”tır. “Balç” ses yansımali, herhangi bir cıvık şeyin veya sıvının yere düşmesi, dökülmesi değmesini ya da birinci sıvını ikinci sıvıya değmesini anlatan bir ses yansımali fiildir.¹⁹

balpay-: İki yana doğru genişlemiş, yayılmış halde olmak. Bu kelime, “balp” ses yansımali gelmektedir. Yumuşak bir nesnenin başka bir nesneye değmesinden dolayı çıkan sestir. Bir de farkında olmadan bir şeyi söyleyivermek, ağzından kaçırmak gibi anlamları vardır.²⁰

3. Etimolojisi Belli Olmayan Köklerden Oluşan Biçim Yansımali Fiiller

Etimolojisi belli olmayan köklerden oluşun biçim yansımali fiillerin kökü, bugün tek başına herhangi bir anlam ifade etmeyen köklerdir. Başka bir deyişle bu kökler kendilerinin ilk manalarını yitirmişlerdir. Bu tür biçim yansımali fiiller morfolojik olarak tahlil edilmemektedir. Kudaybergenov, buna aşağıdaki örnekleri vermiştir.

“tay” kökü, ayak, bacakla alakalı olup, daha çok onların nasıl durumda olduklarını yansıtan biçim yansımali fiilleri oluşturmaktadır. Ancak tek başına herhangi bir anlam vermemektedir.

taytay-: İki bacağın birbirinden uzak olması veya uzaklaştırmak anlamlarını vermektedir.²¹

tayrañda-: Ayakların birbirine girmesi, çarpık yürümek. İkinci anlamı ise yersiz şımarmak demektir.²²

añkay-: Ağzını büyük açıp kalmak, şaşımak anlamlarını vermektedir. K. Seydakmatov, añk- “şaşırmak” kelimesinin Türkmen Türkçesinde de kullanıldığını belirtmiştir. Ancak bu kelimenin kökü, bugün Kırgızcada ölü köklere arasına girip tek başına herhangi bir anlamı ifade etmemektedir.

Bugün Kırgız Türkçesinde biçim yansımali fiiller, tek başına bir anlam ifade etmemekte ve kullanılmamaktadır. Bu sebepten dolayı onları ekine köküne ayırmak zordur. Ancak onların arasında kökü tek başına anlam ifade edenleri de mutlaka vardır. İşte bu tür fiillerin morfolojik tahlilini yapmak daha doğru olur kanaatindeyiz. Yukarıda verdiğimiz biçim yansımali fiillerden çoğunun ses yansımalarından yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kırgız Türkçesinde Biçim Yansımali Kelimeleri Tüeyen Ekler

Genel olarak aldığımız zaman Kırgız Türkçesinde biçim yansımali fiilleri tüeyen ekler çok değildir. Bazı eklerin bir kısmı ilk seslerin değışmesinden dolayı orataya çıkmıştır. Biçim yansımali fiilleri tüeyen eklerin sayısı ses değışim yoluyla çoğalmış fonetik varyantaları vardır.

S. Kudaybergenov’a göre biçim yansımali fiilleri tüeyen 13 tane ek göstermiştir.

¹⁸ Sarıbay Kudaybergenov, *age.*, Frunze 1981, s. 19.

¹⁹ Abdildacan Akmatiev, İbrahim Abduvaliev, *age.*, s. 212.

²⁰ Abdildacan Akmatiev, İbrahim Abduvaliev, *age.*, s. 210.

²¹ Abdildacan Akmatiev, İbrahim Abduvaliev, *age.*, s. 489.

²² Abdildacan Akmatiev, İbrahim Abduvaliev, *age.*, s. 489.

1. -бай, -бий (-бай, -бий)

barbay- : Büyük ve geniş halde olmak. Yani insanın büyük ve geniş halde olmasını tasvir eden yansımali biçim fiildir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi biçim yansımali fiillerin kökü bugün tek başına herhangi bir anlam vermeyip ölü yani belirsiz köklere dönüşmüştür. Bu köklere ancak ek eklendiğinde semantik açıdan bir anlam vermektedir. Bir başka örnek verecek olursak;

2. -пай, -пый (-пай, -пый)

dalpай-: Geniş, kilolu büyük halde olmak. İnsanın kilolu halini tesvir eden biçim yansımali fiildir.

3. -дай, -дый (-дай, -дый)

soldoy- : Aşırı uzun halde olmak.

4. тай, - тый (-тай, -тый)

tultuy- : şişmiş, kabarık halde olmak ya da herhangi bir nesnenin şişmiş veya kabarmış şekli.

5. –кау, -кый (-кай, -кый)

кайкау-: Beli dik, başı yukarı şekilde durmak veya yürümek. İkinci anlamı, kibirli ya da bencil olmak.

какый-: Eğri şekilde durmak ya da eğri halde olmak.

6. -кей, -кий (-кеу, -кий)

çelkey- : Göbeğin dışı doğru çıkık hali ya da göbeğin büyük halde olmasına.

7. –сау, -сый (-жай, - жый)

kalcaу- : Çok zayıf olmak. Zayıflıktan kemik gibi durmak.

cülcüy- : Gözlerin yumuk halde olmasını tasvir eden biçim yansıma fiildir.

8. –say, -сый (-сай, -сый)

apsay- : Saç sakalın gür bir şekilde uzaması. Yüzün, başı veya bacakların kıllı halini tasvir eden yansımali fiildir.

sapsay- : İnsanın dağınık halde olması. Saçlarının kabarması, dağınık, düzensiz olması.

9. –şay, -şый (-шай, -шый)

kıuşay- : Bir tarafa doğru eğilmek, bir tarafa doğru eğik halde olmak.

10. –çay, -çый (-чай, - чый)

çakçay- : Gözleri pörtletmek, gözlerin pörtlek halde olması.

bilçiy- : Aşırı şişman halde olmak. Şişmanlıktan yanlara doğru yayılmak.

11. –май, -мый (-май, - мый)

cılмай- : Ses çıkarmadan gülmek, tebessüm etmek.

12. –ay, -iy- y (-ай, -ый, -й)

kodoy- : Boyu kısa, küçük gözükmek. Kısa, küçük halde olmak.

13. –ıray (-ырай)

bakıray- : Gözleri geniş açıp bakmak.

akşıray- : Kötü göz ile bakmak.

Kırgız Türkçesinde biçim yansımali fiilleri türeten ekler çok değildir. Hatta bu eklerin bazıları seslerin değişim yoluyla ortaya çıkan eklerdir.

Sonuç

Kırgız Türkçesinde biçim yansımali fiiller, hem edebî dilde hem de ağızlarda oldukça sık kullanılmaktadır. Kırgız Türkçesindeki biçim yansımali fiillerin genel olarak daha çok ölü yani etimolojisi belirsiz kelime kölelerinden türediğı gözümüze çarpaktadır. Başka bir deyişle, kelime köklerinin bugün tek başına hiçbir anlam vermediklerini ve ayrı olarak kullanılmadıklarını görüyoruz. Eklere gelecek olursak, eklerin büyük kısmı ünsüz seslerin yer değiştirmesiyle meydana gelmiştir. Bu ekler, kapalı hece şeklindedir. Bu durumda kapalı hecedeki ünsüz sesler, yerlerini değiştiren farklı bir ek ortaya koymuşlardır.

Bu makalede, Kudaybergenov'un çalışmasına dayanarak 13 tane biçim yansımali fiil türeten ek gösterilmiştir. Verilen bu eklerin hepsi –y sesiyle bitmektedir. Ancak –y sesiyle biten kelimelerin hepsi biçim yansımali fiiller değildir. Biçim yansımali fiillerin en önemli gramatik özelliğı kendisinden sonra –nda ekini almasıdır.

Günümüzde edebî dilde ve ağızlarda çok kullanıldığını bu tür fiiller, dilimiz açısından oldukça önemlidir. Gramer kitaplarında sadece yansımali kelimelerin içinde yer alan yansımali fiiller, bugün en çok araştırılması gerek konulardan biri konumundadır.

KAYNAKLAR

- AKMATALİEV Abdildacan, ABDUVALİEV İbrahim, **Kırgız Tilinin Tüştürmü Sözdüğü**, Avrasya Press, Bişkek 2011.
- BALKAYA Dursun, **Yansılama ve Almanca-Türkçe Ses Yansımali Sözcükler**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996.
- DAVLETOV S., KUDAYBERGENOV S., **Azirki Kırgız Tili, Morfolofiya**, Frunze 1980.
- DAVLETOV S., MUKAMBAEV C., TURUSBEOV S., **Kırgız Tilinin Grammatikası**, Frunze 1982.
- KARAHAN Akartürk, “Memlûk- Kıpçak Türkçesi Söztarlığı: Yansımali Filler Üzerine Bir İnceleme”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S: 20, 2006/Güz, s. 105-124.
- KARAHAN Fettah, **Çağdaş Türk Lehçelerinde Yansımali Kelimeler**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars 2011.
- KARAKAŞ Dilek, **Kazak Türkçesinde Yansımali Yoluyla Orataya Çıkan Söz Varlığı**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2013.

-
- 📖 KUDAYBERGENOV Sarıbay, **Kırgız Tilindeki Elestüü Etişter**, Frunze 1981.
- 📖 KUDAYBERGENOV Sarıbay, **Podrajatelnie Slova v Kırgızskom Yazıke**, Frunze 1957.
- 📖 SIDIKOV T., SAGINBAEVA B., **Kırgız Cana Türk Salıştırma Grammatikasının Negizderi**, Bişkek 2010.
- 📖 ZÜLFİKAR Hamza, **Türkçede Ses Yansımali Kelimeler (İnceleme-Sözlük)**, TDK Yayınları: 628, Ankara 1995.